

FISKGJUSEN

Nr 55, våren 2020

Naturskyddsföreningen
Alvesta

Insekter och växtblindhet

Omslag: Vialgökbi
Foto: Johan Marand

HAR VI DIN E-POSTADRESS?

Nästan all information kommuniceras digitalt genom e-post och hemsidan, men det saknas många e-postadresser till medlemmar. Har du inte fått e-post från föreningen, meddela till: alvesta@naturskyddsforeningen.se

DIGITAL FISKGJUSE?

Föredrar du att läsa Fiskgjusen på skärmen, vill spara föreningen en del kostnader, och kanske också en aning på miljön? Då kan du välja att få Fiskgjusen digitalt. Besök Fiskgjusen på hemsidan, så kan du göra valet där.

Naturskyddsföreningen
Alvesta

c/o Karin Sahlström
Marieberg
342 52 Alvesta

alvesta.naturskyddsforeningen.se
alvesta@naturskyddsforeningen.se

Swish: 123 5273115
Bankgiro: 748-5667

Styrelsen:

Karin Sahlström, postmottagare
Elisabeth Ebbesson, kassör
Johan Marand, sekreterare
Per Darell
Solveig Larsson
Anna Gilius
Cloé Lucas

Det var en aha-upplevelse då många för flera år noterade att det knappt fastnade insekter på bilrutan längre. Orsakerna till de allt färre insekterna är främst habitatminskning, klimatförändring och bekämpningsmedel. Att habitatet, livsmiljön, minskar leder till brist på föda och boplatser. För att insekterna skall hitta föda krävs växter. Inga växter, inga insekter. Och eftersom insekter pollinerar växter gäller även omvänt: inga insekter, färre växter. Klimatförändring innebär sämre tajming mellan blomning och insektens förökning, samt svåra förhållanden med hetta och förändrad nederbörd (t.ex. dränkta bon). Naturskyddsföreningens klimatarbete är därför av stor betydelse.

Färre insekter är allvarligt både för oss, eftersom en stor del av vår föda är beroende av pollinerare, liksom för hela ekosystemet. Pollinerare är t.ex. avgörande för vall med klöver, bär i skogen och fruktträd. Insekter är också nedbrytare och föda till fåglar.

Det är bra att gynna pollinerare i trädgårdar och kommunens grönområden, *MEN* vi glömmer att det är i landskapet i stort den stora förändringen skett. Ett alltför effektivt jord- och skogsbruk har omvandlat blomsterrika marker, beteshagar och naturliga skogar till monokulturer med få arter. Livsviktiga arter får stryka på foten. Det är därför avgörande att jord- och skogsbruk anpassar sig till ekologiska spelregler.

Biologisk mångfald är inget vi kan se som en hobby. Det är livsviktigt för ekosystemen och därmed även vår och våra barns framtid. "Växtblindhet" är ett nytt begrepp, innebärande att trots att växterna är grunden för alla andra levande varelser, blir vi allt mer blinda för deras roll och värde. Starka krafter vill i media rentav få oss att se hotade arter som hinder för utveckling och ekonomisk vinst, med grön sköldmossa i Fylleryd och orkidén knärot i skogsmarker som aktuella exempel.

Flertalet av oss växer upp i tätorter och vistas allt mindre i naturen. Många lägger knappt märke till den. Naturen finns därute, men vad vet vi om vad som händer i den, och vad det betyder för oss och jordklotet?

Text: Per Darell

Svenska bin

Insekter utgör den överlägset största delen av den biologiska mångfalden i Sverige. Bin har de senaste åren fått ökat intresse, delvis på grund av krisen för pollinerande insekter.

Eftersom de flesta insekter är små och oansenliga är inte intresset eller kunskapen speciellt stor för många insektsgrupper, men bin har de senaste åren fått ökat intresse. Bin är en mycket fascinerande insektsgrupp med knappt 300 arter i Sverige. I Alvesta kommun har ungefär 100 arter påträffats de senaste 20 åren, men mycket finns säkert kvar att upptäcka, då det i betydligt mer undersökta Växjö kommun påträffats drygt 130 arter.

De svenska bina kan delas upp i fem olika familjer (värdet i parentes anger antal arter): korttungebin (*Colletidae*, 23), vägbin (*Halictidae*, 57), grävbin (*Andrenidae*, 63), sommarbin (*Melittidae*, 8), buksamlarbin (*Megachilidae*, 51) och långtungebin (*Apidae*, 91). Den största delen av våra bin är ensamlevande, som med ett annat ord brukar kallas solitära. Hos dem sköter en ensam hona allt bestyr i form av bobygge, insamlande av mat och äggläggande. Inom familjen långtungebin ingår dock humlorna och honungsbiet som har ett socialt levnadssätt. I deras fall finns det en drottning som står för äggläggandet, medan arbetare (även de honor) bygger och försvarar boet, samlar mat och matar larverna, med mera.

FÖDA

Bin lever helt på vegetabilisk föda. Vuxna bin suger nektar från blommor och samlar pollen som föda åt sina larver. Det är bara de sociala arterna (som lever i samhällen) som producerar honung. Honungen är främst till för som föda under perioder med dåligt väder, eller som i honungsbiets fall för att hålla samhället levande under vintern.

Storfibblebi (*Panurgus banksianus*) samlar bara pollen från fibblor och är en av de rödlistade arterna som finns i Alvesta kommun.

Bin har ofta ett intrikat samspel med de blommande växter de besöker. Rent allmänt kan bina delas in i oligolektiska arter, alltså arter som är beroende av endast en eller ett fåtal blomarter, och polylektiska arter, vilket är arter som kan samla pollen från många olika sorters blommor. De viktigaste blommorna för bin som bara samlar pollen från en sorts blomma är blåklockor, fibblor, sälg och ärtväxter, men även kirskaål, maskros, hagtorn, äpple, mjölkört, veronikor, vadd, smultron, rosor med mera är viktiga blommor för bin.

BOPLATS

Binas bon anläggs antingen i redan befintliga små hål (som exempelvis i insektsgångar i död ved, ihåliga stammar och grenar av hallon, vass m.m.) eller så grävs hålen ut i marken. Olika arter har olika preferenser för hålets storlek, material, läge m.m. Även markens beskaffenhet har stor betydelse och

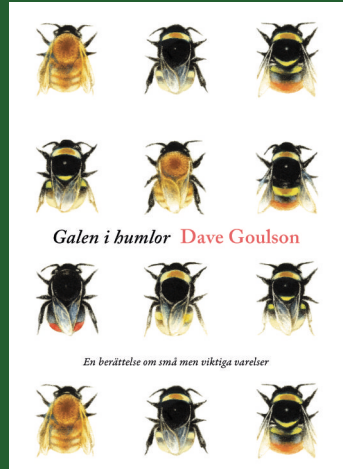
Gökbin (*Nomada*) lever som parasiter på andra bin. De lägger sina ägg i andra bins bon och deras larver äter upp insamlad pollen. På bilden sälggökbi (*Nomada lathburiana*) som parasiterar på sälgsandbi (*Andrena vaga*) och sobersandbi (*Andrena cineraria*).

många arter är beroende av relativt lättgrävd sandmark, medan andra föredrar jord eller till och med lera. Gemensamt för arterna är att de gynnas av vegetationsfria markytor, som har ett gynnsamt mikroklimat (sol och skydd från vinden).

KLEPTOPARASITER

Ungefär en tredjedel av Sveriges biarter har ett parasitiskt levnadssätt, exempelvis gökbin (*Nomada*), blodbin (*Sphecodes*) och snylthumlor. Dessa arter har oftast endast en eller ett fåtal värdbiarter, i vars bon de lägger sina ägg. Larverna lever sedan på det pollen som värdarten samlat in. De är alltså endast matparasiter som med ett finare ord heter kleptoparasiter.

Text och foto: Tobias Ivarsson

Lär dig mer

På senare år har flera bestämningsböcker till våra ungefär 40 arter humlor kommit ut på svenska, men det saknas ännu någon heltäckande bok om Sveriges bin. För den som är intresserad av särskilt humlornas levnadssätt rekommenderas *Galen i Humlor* av Dave Goulson.

artfakta.se/artbestamning har nycklar till alla Sveriges bisläkten, samt till alla arter inom släktet sandbin (*Andrena*), citronbin (*Hylaeus*), smalbin (*Lasioglossum*) och fibblebin (*Panargus*). Det är drygt en tredjedel av Sveriges biarter, och mer bestämningsnycklar är på väg.

Vad du kan göra

Bin behöver främst två saker, mat och boplatser. Maten är pollen och nektar från blommor. Så låt det blomma exempelvis i gräsmattan, i trädgårdslandet, längs vägkanter och i betesmarker. Plantera insektspollinerade träd och buskar som vinbär, sälg, körsbär, rönn, äpple, lönn och lind. Tänk på att bin behöver mat varje år och på samma plats, de flesta bin flyger inte så långt.

Hjälp till med boplatser hemma genom att bygga en biholk. Att borra hål, 3-12 mm i diameter, i en träbit som sätts upp på en solig plats är ett bra sätt. Bilden visar en väl fungerande biholk, det är oftast mycket bättre att göra en själv än att köpa.

Starkt hotade

I senaste nationella rödlistan 2015 är ungefär 30 % av biarterna rödlistade.

Bin är en av de artgrupper i Sverige med den största andelen rödlistade arter. Att många arter ligger illa till i den svenska naturen beror på att de kräver både lämpliga boplatser och tillräckligt med födoresurser i anslutning till boplatserna.

Speciellt svårt har de parasitiska arterna som är beroende av att värdarter finns i tillräckligt stora populationer över tiden. Generellt har ändringarna i jordbrukslandskapet varit mest negativa, med uppodling, igenväxning, igenplantering eller för hårt bete.

Även eldens minskning i skogslandskapet, och regleringen av sjöar och vattendrag har främst minskat arternas möjlighet till bobyggnad.

I Mellaneuropa är flera av de arter som fortfarande betecknas som vanliga i Sverige rödlistade. Därför har vi ett ansvar för att bevara denna fauna. Positiva nya landskapselement för bina är bl.a. vägkanter, grustag, militära övningsområden, ruderatmarker och skjutbanor.

I Alvesta har två rödlistade arter hittats de senaste 20 åren, dels finns en ganska stor population av storfibblebiet på Kronobergs hed, den samlar pollen från främst rotfibbla, Dessutom finns ett fynd av bryngökbiet i gläntan vid parkeringen i Bjurkärr, bryngökbiet är parasit på brynsandbiet.

Text och foto: Tobias Ivarsson

Nattfjärilar vid Eskekärret

Med så pass enkla medel som ett lakan och en lampa går det att få en annorlunda naturupplevelse och möta nattens fascinerande fjärilar.

Min nyfikenhet på natur gör att jag inte bara sysslar med mitt huvudområde mossor. En av förra sommarens roligare studier har varit nattfjärilar. Med en discolampa (UV-ljus) köpt på Clas Ohlson har jag fått se många spännande nattfjärilar i bl.a. Eskekärret, som ligger vid södra Stråken utanför Moheda.

Fjärilarna har fantastiska mönster men inte alltid så lätta att fotografera. Ibland blir man otålig – kan dom aldrig sluta att fladdra med vingarna så man kan få en bild?

HUR GÖR MAN

En metod är att spanna upp ett lakan och lysa med UV-ljus på lakanet. Ljuset attraherar nattfjärilarna som i bästa fall sätter sig på lakanet, och sedan är det bara att fotografera.

Man börjar på kvällen när det är mörkt och lyser kanske en eller ett par timmar. Jag köpte ett litet båt batteri som strömkälla. Andra kan ha stora dieselaggregat soch kan då förstås ha starkare lampa.

Barrskogsnunna

En annan metod är att sätta ut en box med en tratt som en UV-lampa lockar insekterna att ramla ned i. Fördelen är att man då kan sätta ut den på kvällen och vittja den kommande dag. Dock missar man upplevelsen av mörker och nattens ljud.

Poppelsvärmare

Poppelsvärmare

Nattfjärilar

Det finns i Sverige 1 723 micro-nattfjärilar (många malar) och 980 makro-nattfjärilar (nattflyn, mätare m.m.).

De ser bra i nästan totalt mörker, och flera har hörselorgan bl.a. för att upptäcka jagande fladdermöss. Flertalet av nattfjärilarnas larver lever av blad från olika växter.

ESKEKÄRRET

Jag valde Eskekärret av två skäl. Dels har jag tidigare inventerat kärlväxter och mossor här, och dels är det utpekad som ett framtida naturreservat.

Det som särskilt intresserade mig var fjärilar vars larver lever på springkorn. I Eskekärret finns mycket springkorn, en växt som annars är relativt ovanlig.

Tre arter av nattfjärilar på springkorn lyckades jag hitta under sommaren 2019. Första fyndet var den vackra nätådrig parkmätare (rödlistad VU, sårbar). De övriga var gråryggig fältmätare och gulryggig fältmätare (VU).

En annan fin art var skogskärnsfältmätare (rödlistad NT, nära hotad). Till sommaren återstår att hitta springkornsfältmätare, vars larver såvitt är känt enbart lever på springkorn.

Nätådrig parkmätare

Rostvinge

Björkporslinsvinge

Text och foto: Per Darell

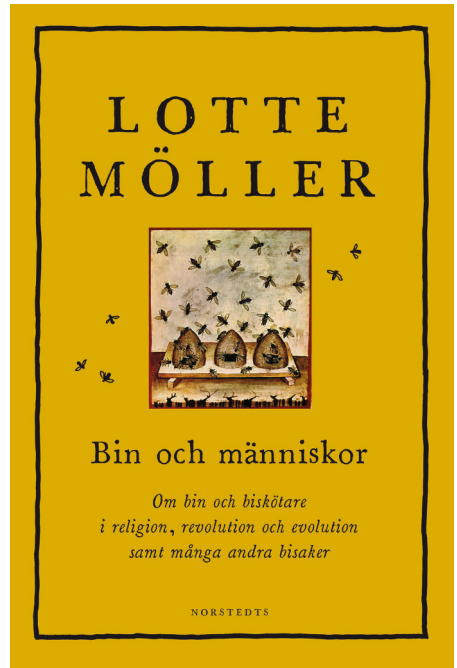
Boktips

BIN OCH MÄNNISKOR

I den här boken står relationen mellan människor och bin i centrum. Lotte Möller berättar vad man genom historien ansett att vi människor kan lära av bina. Hon beskriver också livets gång i kupan och bland biodlare, bin i religion och revolution.

Vi får bl.a. möta en skjutglad kalifornisk biodlare som rasar mot både mördarbin och bipolitik, Rudolf Steiner och benediktinermunken Broder Adam (Buckfastbiets fader), som hamnar i konflikt med en ny abbot.

Förhållandet mellan människa och natur löper som en röd tråd genom boken: hur det har sett ut genom historien, men också hur det tar sig uttryck idag, när den oroväckande bidöden gör binas framtid mycket osäker. Vad händer då med oss?

INSEKTERNAS PLANET

Insekter har funnit länge på jorden. I 150 miljoner år, innan fåglar, flygödlor m.fl. fanns, var de ensamma om att kunna flyga. För varje människa på jorden finns 200 miljoner insekter. De senaste 40 åren har människornas antal fördubblats medan antalet insekter på samma tid halverats.

Vi har allt att vinna på att bry om oss insekterna, denna bok hjälper oss förstå detta. Första delen av boken handlar om vad en insekt är, och den andra delen bl.a. om vilket nytta vi har av insekterna. Det finns t.ex. spyflygelarver som redan på Djinis Khans tid hjälpte att läka svåra sår genom att larverna äter död vävnad och var.

Författaren Anne Sverdrup-Thygeson är professor i bevarandebiologi vid Norges Miljö- och vetenskapliga universitet. 11 juli 2019 Sommarpratade hon i P1 och berättade mycket från boken.

Text: Karin Sahlström

En liten påse för utflyktsbullen och en duk för en skål.

Foto: Solveig Larsson

Mindre plast med bivaxduk

Ett smart alternativ till kökets plastfolie, naturligt antibakteriellt vilket förhindrar mögelbildning.

Bivaxduken kan formas (som lock till en skål t.ex.) innan den blivit helt kall. Efter en tids användning kan du komplettera med nytt vax och värme.

DETTA BEHÖVS

- Ett tunt bomullstyg (ekologiskt, begagnat eller tvättat)
- Ekologiskt bivax
- Bakplåtspapper
- Ev. strykjärn och strykbräda

GÖR SÅ HÄR

1. Klipp till lämplig storlek på tygbitarna. 16x16 cm till 30x30 cm passar fyrkantiga dukar, och 15–25 cm diameter för runda dukar.

2. Placera duken på bakplåtspappret, som du har på en ugnsplåt eller strykbrädan. Bryt loss

små bitar från vaxkakan. Riv på rivjärn om bivaxet är i en klump. Placera vaxet jämnt och med lite mellanrum över tyget.

3. Nu finns två alternativ. Antingen använder du eftervärmen i ugnen t.ex. efter bakning. Ställ in plåten med vax på tyg och invänta att vaxet smält. Eller använd strykjärn. Då täcker du tyget med ett bakplåtspapper och stryker sedan med medelvärm. Bivax smälter vid ca. 65 grader.

4. Kontrollera att vaxet täckt hela duken. Finns ovaxade fläckar fyller du på med bivax och värmer en gång till.

När du använt vaxduken kan du tvätta den i ljummet vatten. Om det behövs kan du använda lite diskmedel.

Text: Karin Sahlström

T.v. **Färgprakt** i **Stråken** vid Kramphult.

Nedan: **Allmän dammussla** vid Lidnäs.

Musslor i Stråken

Text och foto: Roland Bengtsson

Flat dammussla (rödlistad NT, nära hotad). Djupt nedgrävd, endast in- och utströmningsöppningarna är ovan sedimentytan.

Renar sand. Allmän dammussla vid Lidnäs. Läggt märke till den rena sanden närmast musslan.

Aktiviteter 2020

17 mars kl. 18:30. Kretsstämma med bytarekväll. Ta med dig en sak som du tror att någon annan kan ha glädje av, ex bok, kaffekokare... och så får du ta en sak med dig hem. Plats: Equmeniakyrkan i Alvesta, Storgatan 36.

10 maj kl. 10-15. Trädgårdsdag. Handla miljövänligt-gruppen är på Hållbara Blådinges Trädgårdsdag på Tyrolen. Vi gör och säljer bivaxdukar, bihotell och lavendelpåsar, samt ger bort fröpåsar. Intjänade pengar delas lika på bi-projektet och lokalavdelningen.

26 april. Mossexkursion till Osaby. Se hemsidan för mer information.

22 maj kl. 10. Biologiska mångfaldens dag. Vandrings längs Spånens strand, genom hasselskogen upp till stallet och dess betesmarker. Vilken artrikedom finns i Spåningslanda? En spännande upptäcktsfärd under en vacker årstid. Samling parkeringen vid Spånens badplats, Alvesta.

14 juni 10-13. De vilda blommornas dag i samarbete med Smålands Flora. På Hults gård möter vi rika ängar och beteshagar med många ängsblommor. Dessutom bjuds på fjärilar, bi- och humlesurr. Parkera vid Hults gård, Blådinge. Medtag matsäck och växtflora, och gärna kamera för foto av växter och insekter. Guide: Martin Sallnäs.

Teckning: Per Darell

25 juni kl. 17-19. Hållbart byggande. Vi besöker Folkhögskolekursen Hållbart byggande (Tiny House) på Tyrolen. Kursledaren och snickaren Ola Chandrakai berättar om hållbart byggande och vi tar del av kursdeltagarnas erfarenheter. Medtag egen fikakorg.

19 juli kl. 10. Knärot-exkursion med Kojta- och Mellansjöns förening. Vi hoppas få beskåda blomningen av ett bestånd av den sällsynta orkidén knärot. Guide: Tobias Ivarsson. Samling vid välkomsts skylten, infart ca 2 km norr om Kojtet vid gula klubbstugan.

20 september. Hörnebo skiffergruva med Växjökreten. Vi tittar på geologin, kärlväxter, mossor och svampar. Kanske några musikanter dyker upp. Guider är Tomas Hallingbäck och Per Darell. Samling på parkeringen vid Norrtull i Växjö kl 09:00, eller vid brottet i Hörnebo (ca 7 km nordväst om Ramkvilla längs vägen mot Huluboda, Vetlanda kommun).

27 september kl 10. Höstvandring runt Mellansjön i samarbete med Kojta- och Mellansjöns förening. Samling vid välkomsts skylten, infart ca 2 km norr om Kojtet vid gula klubbstugan.

10 oktober kl. 10. Besök på Alvesta Biogasanläggning. Guidning och information. Anmälan nedan senast 5 oktober på hemsidan.

18 oktober kl. 09. Mossornas dag. Under ledning av mosskännaren Per Darell beger vi oss ut i Osabys skogar för att ta av del mångfalden inom denna spännande artgrupp. Promenad ca 1 km. Samling på parkeringen vid Norrtull i Växjö kl. 09:00. Arrangeras av Naturskyddsforeningen i Växjö och Alvesta tillsammans med Mossornas Vänner.

Storfibblebi. Foto: Johan Marand

Rödbetskaka med choklad och valnötter

400 - 450 g rödbetor	2 tsk vaniljsocker
1 dl rapsolja	2 1/2 dl vetemjöl
250 g mörk choklad	1 1/2 dl kakao
3 ägg	1 tsk bakpulver
1 1/2 - 2 dl strösocker	50 g valnötter

Koka rödbetorna, skala dem och låt svalna. Mixa rödbetorna, blanda ned rapsoljan. Smält chokladen i vattenbad.

Vispa ägg och socker. Vänd ner rödbetsmix och choklad i äggsmeten. Blanda mjöl, kakao, bakpulver och vaniljsocker, blanda med äggsmeten.

Lägg ett bakplåtspapper i en form, ca 35 x 25 cm. I med smeten, strö valnötterna över.
Ugn: 175 grader, 25 min. Kakan ska vara lite kladdig när man tar ut den. Låt kakan stå kallt, gärna över natten. Skär i små konfektbitar.
Serveras kalla.

Solveig Larsson

Var med och påverka de stora miljöfrågorna

Naturskyddsföreningen är en ideell miljöorganisation. Vi sprider kunskap, kartlägger miljöhot, skapar lösningar samt påverkar politiker och myndigheter såväl nationellt som internationellt.

Dessutom står vi bakom världens tuffaste miljömärkning Bra Miljöval.

Bli medlem på naturskyddsforeningen.se eller skicka ett SMS med "MEDLEM" till 72900.

Du gör en viktig insats för miljön genom att bli medlem!

Naturskyddsföreningen
Alvesta